O PAGINĂ DIN ISTORIA PRESEI ROMÂNEŞTI DIN BUCOVINA

D. VATAMANIUC

A page from the Romanian press history in Bukovina

(*Abstract*)

D. Vatamaniuc writes in his essay about the appearance of "Gazeta Bucovinei" (1891–1897), the second political newspaper of the province. He highlights the difficulties that the founding members had in organizing its editorial board and which, at some point, threatened the printing of the newspaper itself. The author makes a detailed description of the period between May 1893 and August 1894, the most prolific in the existence of the newspaper, when Gheorghe Bogdan-Duică worked as a chief-editor. The most important contribution of this renowned literary historian is the translation – based on manuscripts – of Ioan Budai-Deleanu's work *Kurzgefasste Bemerkungen uber Bukowina.*

Keywords and phrases: Romanian press in the Austro-Hungarian Empire, "Gazeta Bucovinei", political newspaper, "Concordia" Society, "Tribuna" newspaper, Gheorghe Bogdan-Duică, editor, literary historian, reports, local realities from Bukovina.

„Gazeta Bucovinei" se înfiinţează la Cernăuţi în 2/14 mai 1891, ca organ de presă al Societăţii „Concordia", fondată tot la Cernăuţi, în 1885, de Ion I. Bumbac (1843–1902), profesor de română la „gimnaziul" din capitala Bucovinei. Este precedată de fondarea, tot la iniţiativa lui Ion I. Bumbac, a Societăţii filarmonice „Armonia", în 1881[1].

Nu prezentăm, cum ar fi de aşteptat, situaţia politică a Bucovinei sub stăpânirea austriacă decât ca reper informativ şi ne ocupăm de aspectele culturale, despre care nu s-a spus ce trebuie şi cât trebuia până acum.

Societatea „Concordia" s-a declarat de la început „politică" şi propunea, ca program, „de a dezvolta libertatea politică şi individuală, de a însufleţi simţul pentru binele comun, de a deştepta interes pentru o viaţă politică naţională, de a

[1] Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediţie şi studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe. Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 285.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)

instrui poporul despre drepturile şi îndatoririle lui patriotice şi politice, de a întări conştiinţa de stat şi de a apăra autonomia ţării"[2]. Societatea „Concordia" l-a avut în fruntea sa pe Ioan cavaler de Zotta (1840–1896), care desfăşurase o activitate remarcabilă şi în lumea satelor bucovinene. Societatea „Concordia" se poate declara, la marea adunare, ţinută la Cernăuţi în 7 aprilie 1892, partid naţional cu sarcina solidarizării românilor bucovineni în „afaceri politice, naţionale şi bisericeşti".

„Gazeta Bucovinei" preia programul Societăţii „Concordia", fiind al doilea ziar politic după „Bucovina", care a apărut la Cernăuţi între 1849 şi 1850. Publicaţie bilingvă, română şi germană, predecesorul „Gazetei Bucovinei" era scos de fraţii Gheorghe şi Alexandru Hurmuzachi, avându-l ca secretar de redacţie pe Iraclie Porumbescu. Ziarul avea ca susţinător familia Hurmuzăcheştilor, cu putere economică şi prestigiu politic şi cultural.

„Gazeta Bucovinei" se găsea într-o situaţie aparte, înfiinţându-se ca organ de presă al unei organizaţii politice, Societatea „Concordia", transformată în partid politic. Problema cea mai grea care a stat în faţa „Gazetei Bucovinei" a constituit-o, încă de la înfiinţarea ei, în mai 1891, găsirea unui redactor cu experienţă şi prestigiu, căruia să-i încredinţeze conducerea. Cum se va vedea mai departe, această situaţie a dus la o mare instabilitate, care a ameninţat apariţia ziarului.

Conducători de prestigiu, ca fraţii Hurmuzachi, cărora să li se încredinţeze conducerea ziarului, nu mai existau în Bucovina la acea dată. Conducerea Societăţii „Concordia" se adresează „Tribunei", cotidianul fondat de Ioan Slavici în 1884 şi condus de el până în mai 1890, când trece conducerea ziarului lui Septimiu Albini (1861–1919). Acesta, militant în lupta politică a românilor transilvăneni, semnatar al *Memorandului*, implicat în procesul care se intentează acestei mişcări revendicative, este condamnat la ani de temniţă, dar nu se supune justiţiei maghiare şi trece în România în 1894.

Septimiu Albini era în măsură, ca nimeni altul în presa românească din Imperiul Austro-Ungar, să înţeleagă imperativele politice ale românilor bucovineni. Îl trimite la Cernăuţi pe Pompiliu Pipoşiu (1857–1893), redactor responsabil la „Tribuna" între 1886 şi 1887, când Septimiu Albini era întemniţat într-o închisoare maghiară pentru articolele din cotidianul sibian. Pompiliu Pipoşiu vine la Cernăuţi însufleţit de cele mai nobile intenţii, dar aici avea să sfârşească foarte repede şi în împrejurări tragice. Dar să nu anticipăm.

„Gazeta Bucovinei" trece în caseta redacţională, în primul număr din 2/14 mai: Editor Modest cav[aler] de Grigorcea. Director Pompiliu Pipoşiu. Redactor responsabil, Vasilie Marco[3]. Pompiliu Pipoşiu conduce „Gazeta Bucovinei" cu demnitate şi cu mare prudenţă în raporturile cu stăpânirea austriacă. Aşa se explică de ce aceasta nu foloseşte mijloace represive, cum procedase cu

[2] *Ibidem*, p. 258.
[3] „Gazeta Bucovinei", I, nr. 1, 2/14 mai 1891, p. 4.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)

ziarul „Bucovina" în 1849–1850, când Alexandru Hurmuzachi, redactorul responsabil, este întemniţat şi apariţia ziarului interzisă în mai multe rânduri.

Pompiliu Pipoşiu contractează o răceală puternică şi „Gazeta Bucovinei" nu acceptă un sfârşit apropiat al directorului publicaţiei. O zi mai târziu se văzu nevoită să comunice încetarea lui din viaţă, în 28 ianuarie/9 februarie 1893, la numai 36 de ani[4].

Conducerea „Gazetei Bucovinei" o ia Eusebie Ştefanelli şi Societatea „Concordia" face noi demersuri pentru găsirea unui redactor cu pregătirea profesională a lui Pompiliu Pipoşiu şi cu tactul său politic. Se adresează tot „Tribunei" sibiene şi Septimiu Albini îl trimite pe Gheorghe Bogdan-Duică să preia conducerea ziarului, din 22 aprilie/4 mai 1893. În caseta redacţională se trece: Proprietar şi editor George Bogdan. Redactor responsabil: Vasilie Marco[5].

Despre activitatea lui George Bogdan-Duică, cum avea să semneze în „Gazeta Bucovinei", vorbim mai departe.

Gheorghe Bogdan-Duică conduce „Gazeta Bucovinei" un an şi două luni şi îşi dă demisia în 23 iulie/4 august 1894[6]. Asistăm la un moment dramatic din biografia sa, pe care nu-l găsim consemnat, după câte ştim, în lucrările care i se consacră.

Aurelia Pipoşiu, soţia lui Pompiliu Pipoşiu, fostul redactor al „Gazetei Bucovinei", fondează, la Cernăuţi, Pensionatul român pentru educarea fetelor din familiile bucovinene, în 1893. O dare de seamă, *Pensionatul român al D-nei A. Pipoşiu*, publicată în „Gazeta Bucovinei" din 23 iunie/5 iulie 1894, prezintă rezultatele primului an de învăţământ. Doamna Aurelia Pipoşiu „a deschis înainte cu un an – se arată în darea de seamă – primul pensionat român aici în Bucovina, primul institut în care fetiţele române se puteau creşte curat româneşte, împărtăşindu-li-se învăţământul în toate obiectele în limba lor maternă"[7]. Articolul este semnat: De la Vama. Cineva care nu semnează răspunde cu un articol, *Din publicul românesc din Bucovina*, tot în „Gazeta Bucovinei" din 30 iunie/12 iulie 1894, cu insulte la adresa doamnei Aurelia Pipoşiu. O compară, pentru laudele care i se aduc, cu „broasca, care, voind a lua o mărime nenaturală, atât s-a umflat până ce-a crăpat"[8]. Articolul venea, după câte ne dăm seama, din partea unui susţinător al Societăţii Doamnelor Române din Bucovina, singura în măsură – se considera – să facă educaţia fetelor. Articolul se încheia şi cu un apel către public să sprijine Societatea Doamnelor Române.

Gheorghe Bogdan-Duică publică hotărârea sa de a demisiona în 4 august 1894, o semnează: G. Bogdan, ca la prima menţiune când ia conducerea „Gazetei Bucovinei", şi se foloseşte de titlul general *Din public*, sub care apare şi articolul

[4] *Ibidem*, III, nr. 8, 28 ianuarie/ 9 februarie 1893, p. 1.
[5] *Ibidem*, III, nr. 31, 22 aprilie/4 mai 1893, p. 4.
[6] *Ibidem*, IV, nr. 58, 24 iulie/6 august 1894, p. 3.
[7] *Ibidem*, nr. 49, 23 iunie/5 iulie 1894, p. 3.
[8] *Ibidem*, nr. 51, 30 iunie/12 iulie 1894, p. 3.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)

denigrator la adresa doamnei A. Pipoşiu. Reproducem documentul, întrucât nu se găseşte în altă parte:

„Din public

În numărul 51 al «Gazetei Bucovinei» s-a publicat «din publicul românesc din Bucovina» o scrisoare nesubscrisă, dar îmbelşugată de insulte adresate unei femei, ce-şi dă silinţa a contribui la educaţia naţională a copilelor române.

Regret că o scrisoare ca aceasta s-a putut publica fără ca eu să iau cunoştinţă de ea. Mai mult regret că ea insultă «publicul românesc» zicând că este din «publicul românesc», al cărui spirit desigur nu este atât de hâd, precum părea după acest act de morală insanitate.

Cu acest aspru cuvânt mă apăr faţă de bunul public românesc de bănuiala că eu aş fi putut permite, chiar şi în absenţa mea, publicarea murdăriilor acelora.

Cernăuţi, 4 august st. n. 1894.
G. Bogdan"[9].

Gheorghe Bogdan-Duică îşi publică demisia în „Gazeta Bucovinei", după mai bine de o lună de zile de la apariţia articolului insultător la adresa doamnei Aurelia Pipoşiu şi dacă publicarea lui, care cădea în atribuţiile redactorului responsabil, putea să-i scape, nu este de admis că nu a luat cunoştinţă de el mai bine de o lună de zile. Explicaţia nu poate fi decât una singură: Societatea „Concordia" nu se putea împăca cu demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică, încearcă să-l convingă să renunţe la hotărârea sa şi să rămână în continuare la conducerea ziarului. Avea dreptate, cum se va vedea mai departe. Gheorghe Bogdan-Duică se dovedeşte intransigent, cum îl cunoaştem şi din alte momente din activitatea sa.

Cu Gheorghe Bogdan-Duică în calitate de editor, „Gazeta Bucovinei" marchează punctul culminant în asigurarea unei conduceri de prestigiu a ziarului, iar demisia lui provoacă o perioadă de mare instabilitate la conducerea publicaţiei.

La patru zile după demisia lui Bogdan-Duică, „Gazeta Bucovinei" consemna în caseta redacţională: Proprietar şi editor: Societatea „Concordia". Redactor responsabil: Vasilie Marco. Ne aşteptam ca acesta să nu mai facă parte din colegiul de conducere al ziarului, să fie prima schimbare la conducerea publicaţiei după demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică, dar Marco este prezent încă şapte luni în caseta redacţională, până în 19/31 martie 1895, când are loc a doua schimbare la conducerea ziarului. Acum se trece la caseta redacţională: Proprietar, Societatea „Concordia", Redactor responsabil, Eusebie Ştefanelli. După nici patru luni, se produce a treia schimbare, în 11/23 iunie 1895. Acum, editor este Zaharia Voronca şi redactor responsabil Eusebie Ştefanelli. După două luni, asistăm la o nouă schimbare – a patra –, în 6/18 august 1895: editor şi redactor responsabil figurează,

[9] *Ibidem*, nr. 58, 24 iulie/5 august 1894, p. 3.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)

pentru o zi, Ilie cavaler de Reuss-Mârza. În 20 august/1 septembrie 1895, a cincea schimbare în caseta redacțională îl menționează ca redactor responsabil pe Dionisie Voronca.

După atâtea schimbări, se părea că se ajunsese la o oarecare stabilitate. Dar în 14/26 septembrie 1895 ziarul anunță a şasea schimbare a conducerii: Proprietar: Societatea „Concordia". Editor: Modest cavaler de Grigorcea. Redactor responsabil: Mihai Teliman. Noua formație era cea mai reprezentativă din câte se succedaseră până acum la conducerea ziarului. Mihai Teliman (1863–1902) era un ziarist talentat şi avea practică publicistică, făcându-se cunoscut prin foiletoanele foarte apreciate în societatea bucovineană. El era, totodată, şi un adversar declarat al stăpânirii austriece, iar din condeiul său au ieşit critici incisive la adresa ei, ca şi la adresa societății bucovinene. „Gazeta Bucovinei" s-a implicat în acțiuni deschise împotriva stăpânirii austriece când a susținut *Memorandul* şi mai multe numere i-au fost confiscate de autoritățile austriece din Bucovina. Mihai Teliman nu a putut impune „Gazetei Bucovinei" orientarea sa politică şi a fost obligat să-şi dea demisia în 8/20 februarie 1896. Câteva zile mai târziu, în 11/25 februarie 1896, este menționat ca redactor responsabil Dimitrie Bucevschi – a şaptea schimbare.

„Gazeta Bucovinei" îşi încetează apariția în 6/18 aprilie 1897, sub următoarea conducere: Proprietar: Societatea „Concordia". Editor: Modest cavaler de Grigorcea. Redactor responsabil: Dimitrie Bucevschi[10].

Conducerea Societății „Concordia" ştia ce putea urma după demisia lui Gheorghe Bogdan-Duică şi desele schimbări ce au avut loc au arătat că nu se înşela.

Gheorghe Bogdan-Duică a păstrat, la conducerea „Gazetei Bucovinei", orientarea stabilită de Pompiliu Pipoşiu, predecesorul său, în raporturile cu stăpânirea austriacă. Acordă spațiul cel mai larg dezbaterilor care se purtau în Dieta Bucovinei. Acordă spațiu şi unor materiale privind unele probleme politice ce se discutau şi în presa străină, pentru a nu intra în atenția restrictivă a administrației austriece. Sunt de mare însemnătate pentru istoria politică a Bucovinei toate dările de seamă, foarte documentate, privind activitatea Societății „Concordia". De mare interes este şi bogata informație privind realitățile locale din Bucovina, cu referiri frecvente şi la România.

Gheorghe Bogdan-Duică ia conducerea „Gazetei Bucovinei" în calitate de istoric literar. Deschide în foiletonul ziarului, încă înainte de a avea numirea oficială, capitolul: *I. Literatura română*, în 18/30 aprilie 1893, când prezintă lucrarea lui Barbu Ştefănescu Delavrancea, *Paraziții*[11], de la care pornesc comentatorii ulteriori ai prozei scriitorului. În numărul următor, din 22 aprilie/4 mai 1893, criticul se ocupă cu *Varietăți* în literatura română[12]. O zi mai târziu, îl

[10] Ioan V. Cocuz [şi] Matei Hulubei, *Presa românească în Bucovina (1809–1944)*, [Bacău, Tipografia l. P.], 1991, p. 34–35.

[11] Gazeta Bucovinei", III, nr. 30, 18/30 aprilie, 1893, p. 1–2.

[12] *Ibidem*, nr. 31, 22 aprilie/4 mai 1893, p. 1–2.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)

prezintă pe Gheorghe Barițiu, *Aere perennis*[13]. Prezentarea literaturii române se continuă cu Simion Bărnuțiu, Constantin Stamati-Ciurea, Sofia Nădejde, Al. Vlahuță, G. Coșbuc, D. Cichindeal [D. Țichindeal], N. Beldiman[14]. Asistăm și la execuția aplicată de G. Bogdan-Duică lui Gr. N. Lazu pentru acuzarea lui G. Coșbuc de plagiat[15]. Gheorghe Bogdan-Duică încheie prezentarea literaturii române în „Gazeta Bucovinei" cu reproducerea studiului lui T. Maiorescu despre poeziile lui A. Naum[16].

Contribuția cea mai importantă a lui G. Bogdan-Duică în „Gazeta Bucovinei", în calitate de istoric literar, o constituie traducerea după manuscrise a lucrării lui Ion Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina* (*Scurte observații asupra Bucovinei*), care se publică în 11 numere în foiletonul ziarului și căreia îi acordă cea mai mare însemnătate în timpul directoratului său la gazeta bucovineană[17].

Activitatea lui G. Bogdan-Duică la conducerea „Gazetei Bucovinei" stă la baza lucrării sale *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, tipărită la Sibiu în 1895[18], care conține „interesante observații și note politice", o lucrare de referință pentru istoria Bucovinei.

„Gazeta Bucovinei" este a doua publicație politică în provincia românească sub stăpânirea austriacă, după ziarul „Bucovina" din 1849–1850, cu o apariție mult mai îndelungată însă, și care a urmat programul Societății „Concordia", devenită partid politic al românilor bucovineni. Dacă activitatea lui G. Bogdan-Duică la conducerea „Gazetei Bucovinei" este amintită într-o monografie consacrată istoricului literar[19], traducerea studiului lui Ion Budai-Deleanu nu se bucură de atenție în istoriile noastre literare. Constantin Loghin menționează titlul german și român al lucrării lui Ion Budai-Deleanu, precum și traducerea lui G. Bogdan-Duică în a sa *Istoria literaturii române din Bucovina*[20].

Institutul Național „Bucovina" are în atenția sa să retipărească studiul lui G. Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, precum și traducerea studiului lui Ion Budai-Deleanu, *Scurte observații asupra Bucovinei*.

[13] *Ibidem*, nr. 32, 25 aprilie/7 mai 1893, p. 1–2.

[14] *Ibidem*, nr. 39, 20 mai/1 iunie 1893; nr. 43, 2/14 iunie 1893; nr. 44, 6/18 iunie 1893; nr. 47, 17/29 iunie 1893; nr. 59, 29 iulie/10 august 1893; nr. 60, 1/13 august 1893. Toate se publică în paginile 1–2.

[15] *Ibidem*, nr. 83, 21 octombrie/7 noiembrie 1893, p. 1–2; nr. 84, 24 octombrie/10 noiembrie 1893, p. 1–2.

[16] *Ibidem*, IV, nr. 37, 12/24 mai 1894, p. 1–2.

[17] *Ibidem*, nr. 8, 27 ianuarie/8 februarie 1894 – nr. 22, 23 martie/1 aprilie 1894.

[18] Gheorghe Bogdan-Duică, *Bucovina. Notițe politice asupra situației*, Sibiu, Institutul tipografic T. Liviu Albini, 1895.

[19] Dumitru Petrescu, *G. Bogdan-Duică*, București, Editura Univers, 1978, p. 83.

[20] Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina. 1775–1918*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 27, 45, 199, 202, 212, 213.

BDD-A32588 © 2011 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:34 UTC)